

Do uchybień niniejszej pracy można zaliczyć przede wszystkim brak dat urodzenia poszczególnych biskupów i indeksu nazw geograficznych, niewystarczające wykorzystanie tak ważnego źródła informacji, jakimi jest prasa polska i europejska (np. „Gazeta Warszawska”, „Gazeta Narodowa i Obca” czy „Gazette de Varsovie”). Szkoda też, że w zbyt małym stopniu zostały wykorzystane archiwalia watykańskie, bardziej szczegółowe uwzględnienie tych źródeł wniosłoby nowe treści do omawianej pracy.

Można było również w większym stopniu uwzględnić zamieszczoną w bibliografii pracę opracowaną przez Krystynę Maksimowicz, pt. *Poezja polityczna a Sejm Czteroletni* (Gdańsk 2000), zawierającą bogatą poezję z lat 1788-1792, a także nie wykorzystane w bibliografii dzieło Juliusza Nowaka *Satyra polityczna a Sejm Czteroletni* (Kraków 1933), posiadające dużą wartość poznawczą. Zacytowanie choć parę razy niektórych wierszy politycznych dotyczących biskupów podniosłoby rangę omawianej pracy.

W omawianej pracy nieco razi nadmierne podkreślanie patriotyzmu biskupów. Pomimo tego, iż autorka w biografiach pisze o antypatriotycznej działalności biskupów, to w efekcie powstaje wrażenie, że byli to wspaniali, pełni cnót i patriotyzmu obywatele. Ten patriotyzm jest mocno przesadzony i „kładzie się cieniem” na obiektywizmie pracy.

Pomimo swego naukowego charakteru praca napisana jest przystępnym językiem. Zebrane mowy sejmowe stanowią cenne źródło do dalszych prac badawczych, a umieszczone na końcu pracy reprodukcje portretów czterestu biskupów stanowią wartościowe uzupełnienie i świadczą także o starannym wydaniu książki.

Monika Banach

CZESŁAW ŁUCZAK: *Dzieje gospodarcze Niemiec 1871-1990*, t. 1: *Druga Rzesza i Republika Weimarska*, Wydawnictwo Naukowe im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań 2004, 147 ss.

Jest to pierwszy z trzech tomów dzieła poświęconego dziejom gospodarczym Niemiec autorstwa zmarłego w 2002 r. Czesława Łuczaka, wybitnego historyka gospodarczego. Dwadzieścia lat temu ukazała się publikacja tegoż autora pt. *Dzieje gospodarcze Niemiec 1871-1945*, będąca bardzo zwięzłą syntezą. Życzliwe przyjęcie jej przez szerokie grono czytelników i pozytywne opinie krajowych i zagranicznych specjalistów zachęciły autora do przygotowania nowej wersji, bogatszej pod względem merytorycznym i chronologicznie przedłużonej do czasów nam współczesnych.

Z przedsięwzięcia zaplanowanego na trzy tomy poświęcone życiu gospodarczemu: Drugiej Rzeszy i Republiki Weimarskiej (1871-1932), Trzeciej Rzeszy (1933-1945), oraz okupowanych i podzielonych Niemiec (1945-1990) dwa pierwsze przygotowane zostały do druku za życia autora. Tom trzeci pozostał w rękopisie. Ostatecznej jego redakcji podjęli się bliscy współpracownicy i uczniowie Profesora.

Tryptyk ten pomyślany został jako praca o gospodarce, ale uwzględniająca szerszą perspektywę społeczną, m.in. rozwój demokratyczny, zagadnienia konsumpcji, a także cechy mentalnościowe, przedsiębiorczość, umiejętność adoptowania najnowszych osiągnięć nauki i techniki, czy wykorzystywania nadzwyczajnych wydarzeń historycznych.

Ogromną zaletą tej pracy jest to, że wszystkie najważniejsze elementy życia gospodarczego i społecznego przedstawiane są w ujęciu dynamicznym. Ponadto wielka erudycja autora i umiejętność łączenia bogactwa faktów w związku przyczynowo-skutkowe oraz przekonująca argumentacja pozwalają na syntetyzujące konstatacje i nowoczesne ujęcie dziejów nowoczesnej gospodarki.

Granice chronologiczne przedstawionego tomu wyznaczają: powstanie Drugiej Rzeszy (1871) i upadek Republiki Weimarskiej (1932).

Przedmiotem szczegółowej analizy jest ukazanie rozwoju różnych dziedzin gospodarki, który zapewnił Drugiej Rzeszy (do wybuchu I wojny światowej) awans do największych potęg ekonomicznych w świecie, następnie dokumentacja zmian ilościowych i jakościowych w niemieckiej gospodarce, spowodowanych wybuchem i ponad czteroletnim trwaniem pierwszej wojny światowej, które doprowadziło do wyraźnego osłabienia potencjału ekonomicznego Niemiec.

Ostatni rozdział tego tomu to rozważania dotyczące skutków dla Niemiec I wojny światowej, oceny powojennej inflacji (1919-1923), rozwoju gospodarczego (1924-1929) oraz światowego kryzysu gospodarczego i upadku Republiki Weimarskiej. W ocenie autora wielki kryzys cofnął poziom niemieckiej gospodarki do stanu z 1918 r. i miał – oprócz wymiaru ekonomicznego – głębokie skutki psychologiczne, społeczne i polityczne. W ogromnym stopniu przyczynił się do wzrostu w Niemczech nastrojów nacjonalistycznych i profaszystowskich, które umożliwiły w 1933 r. przejście władzy przez partię Adolfa Hitlera.

Jak wszystkie publikacje Czesława Łuczaka również ta imponować może doбором źródeł archiwalnych i drukowanych, licznym wydawnictw statystycznych, pamiętników, czasopism i różnego typu opracowań. Pozostaje tylko czekać na kolejne tomy tej edycji i wyrazić żal, że będą to ostatnie prace tego autora.

Hanka Dmochowska